

مقدمه

بزه و بزهکاری، عمری به درازای عمر بشر در روی زمین دارد، به طوری که امکان ارتکاب بزه و جنایت از سوی انسان در روی زمین، قبلاً از سوی فرشتگان در جریان مکالمه خداوند تبارک و تعالی با آن‌ها پیش‌بینی شده بود. با گذشت قرون و اعصار هم نه تنها مفهوم بزه از بین نرفته بلکه به موازات تشکیل جوامع انسانی و پیچیده‌تر شدن روابط و تعامل افراد و گروه‌های انسانی با یکدیگر، اشکال تازه‌ای به خود گرفته است. امروزه با به واقعیت نزدیک شدن نظریه‌ی «دهکده‌ی جهانی» بسیاری از اعمال مجرمانه از محدوده‌ی مرزهای یک کشور فراتر رفته و به صورت سازمان‌یافته انجام می‌گیرند و یکی از دغدغه‌های جهانی جامعه بشری، نحوه‌ی برخورد با جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی و ریشه کن کردن این جرایم با همکاری کلیه‌ی دولت‌های جهان است. از جمله‌ی این جرایم که ماهیت سازمان‌یافته و فراملی دارد جرم پول‌شویی است که موضوع بحث این اثر را تشکیل می‌دهد. گرچه پول‌شویی به عنوان مفهومی جدید در ادبیات حقوقی و اقتصادی مطرح می‌شود، اما شاید بتوان گفت که پول‌شویی قدمتی به تاریخ ارتکاب جرم دارد یعنی از زمانی که انسان سرقت، ربودن مال غیر، نیرنگ و ... را جرم تلقی کرده بود چرا که مجرمین نیز همواره سعی در پاک جلوه دادن خود داشته‌اند. جرم شناخته شدن پول‌شویی به طور مستقل از اواسط دهه‌ی هشتاد مورد توجه سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای مختلف دنیا قرار گرفته است. تخمین دقیق میزان پول‌شویی در سطح جهان کار مشکلی است ولی در حال حاضر می‌توان گفت که میزان آن بسیار زیاد است. آخرین آماری که از میزان پول حاصل از جنایت ارائه شد، مبلغی حدود ۱/۸ تریلیون دلار است. براساس تحقیق صندوق بین‌المللی پول فعالیت‌های پول‌شویی برای

تطهیر درآمدهای حاصل از جنایت، بین ۲ تا ۵ درصد درآمد ناخالص داخلی دنیا را تشکیل می‌دهد.

تطهیرکنندگان پول، اهداف و مقاصد گوناگونی را دنبال می‌کنند. از جمله این اهداف، دست زدن به اقداماتی است که با مشروع جلوه دادن عواید و اموال ناشی از ارتکاب اعمال غیرقانونی، بتوان از کشف منابع مالی نامشروع و ماهیت و منشاء آنها به وسیله‌ی عوامل اجرایی قانون یا مأمورین مالیاتی جلوگیری کرد.

هر جرمی آثار زیان‌باری را بر جامعه تحمیل می‌کند و دقیقاً به خاطر همین آثار است که عنوان مجرمانه به خود می‌گیرد. اما تأمل در جرم تطهیر پول نشان می‌دهد که این نوع بزهکاری به دلیل ویژگی‌های خاصی که دارد آثاری به مراتب شدیدتر و عمیق‌تر از بزهکاری عادی دارد. در یک جمع‌بندی کلی، آثار زیان‌بار پدیده پول‌شویی را می‌توان آلوده شدن و بی‌ثباتی بازارهای مالی دانست که در نتیجه آن، ارکان سیاسی، اقتصادی و بنیان‌های اجتماعی به خطر می‌افتند. پروسه‌ی پول‌شویی مبتنی بر فعالیت غیرقانونی دیگری است که قبل از آغاز پروسه پول‌شویی مبتنی بر فعالیت غیرقانونی دیگری است که قبل از آغاز پروسه شروع شده و از آن درآمد نامشروع ناشی می‌شود. این فعالیت‌ها در برخی از اسناد به «جرم مقدم» تعبیر شده و در دسته‌ی جرایم علیه اموال و یا جرایم سازمان‌یافته قرار دارند. از جمله‌ی این فعالیت‌ها: کلاهبرداری، ارتشاء، ربا، فحشاء، قاچاق کالا و ارز، قاچاق انسان، و قاچاق مواد مخدر می‌باشد که سرچشمه سودهای نامشروع است و حتی بعضی پول‌شویی را به «شریان‌های خون تجارت جهانی مواد مخدر» تعبیر می‌کنند. جرم پول‌شویی مانند سایر جرایم از عناصر قانونی، مادی و روانی تشکیل می‌گردد.

در طول نیمه دوم قرن بیستم، با تغییر جهت جرایم فردی به سوی جرایم سازمان‌یافته، خطرهای جدیدی جوامع را دربارهی نبود قوانین مؤثر ملی برای مبارزه با جرم سازمان‌یافته و تطهیر عایدات حاصل از این جرایم، تهدید و نگران کرد. در این زمینه اولین راهکارهایی که جهت مبارزه و مقابله با پول‌شویی در اسناد بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است جرم انگاشتن عملیات پول‌شویی است. در همین راستا در دهه هشتاد میلادی پدیده‌ی پول‌شویی به عنوان یک مستقل مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفت.

در حقوق داخلی ایران قانون مبارزه با پول‌شویی در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ دوم بهمن ماه یک‌هزار و سیصد و هشتاد و شش مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۱۷ به تأیید شورای نگهبان رسید و طی نامه‌ی شماره‌ی ۱۸۳۴۹۷/۲۵۸ مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۴ مجلس شورای اسلامی به ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران جهت اجرا ابلاغ گردید. علاوه بر قانون مبارزه با پول‌شویی، هم در قانون اساسی و هم در قانون مجازات اسلامی و قانونی مدنی و سایر قوانین مالی مبانی صریح و دقیق در خصوص مقابله و پیشگیری از تطهیر دارایی‌های نامشروع وجود دارد. ماده ۶۶۲ قانون مجازات اسلامی شکل ساده‌ای از پول‌شویی را، که عبارت از تحصیل، مخفی یا قبول کردن و مورد معامله قرار دادن مال مسروقه می‌باشد، جرم و شایسته مجازات دانسته است. علاوه بر ماده فوق اصل ۴۹ قانون اساسی و قانون نحوه اجرای اصل فوق قابلیت لازم در زمینه‌ی مبارزه با جرم پول‌شویی را دارد. در فقه اسلامی درآمد موضوع پول‌شویی درآمدی نامشروع و غیرقانونی است، که براساس آیه ۲۹ سوره نساء «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ ...» تصرف در آن‌ها مباح نبوده و با توجه به این‌که آیه‌ی فوق مسأله «أَكْلِ مال به باطل» را مطرح نموده، و آن را نهی می‌فرماید می‌تواند ملاک جرم‌انگاری پول‌شویی شود. هم‌چنین با توجه

به این که جرایم سازمان یافته از جمله پول شویی سبب تهدید امنیت اقتصادی و اختلال نظام اجتماعی می شود می تواند مصداق افساد فی الارض باشد و مجازات آن را شامل شود. همچنین پول شویی تحت عنوان اعانه بر اثم نیز قابل بررسی است. علاوه بر موارد فوق می توان به قاعده غرور و قاعده لاضرر و اصل مصلحت هم استناد کرد. پیشگیری از تطهیر پول یعنی از بین بردن زمینه های ورود عواید ناشی از ارتکاب جنایات سازمان یافته به نوبه خود می تواند پیشگیری از ارتکاب سایر جنایات سازمان یافته نیز تلقی شود؛ زیرا اگر زمینه تطهیر از بین برود، جنایتکاران سازمان یافته با فرض موفقیت در ارتکاب جرم اصلی و اولیه، نخواهند توانست از مزایا و فواید مادی جنایات ارتكابی بهره برند که خود این عامل نیز موجب گرایش کمتر افراد مستعد، به سوی ارتکاب جنایات سازمان یافته می گردد. از این رو همکاری بانکها و سایر مؤسسات مالی و اعتباری می تواند مؤثرترین شیوه پیشگیری از تطهیر پول محسوب گردد.

رساله حاضر به چهار فصل تقسیم می شود: فصل اول شامل کلیات تحقیق است. در فصل دوم به مباحثی همچون تعاریف، تاریخچه، میزان پول شویی، اهداف پول شویی، جرایم منشاء پول شویی پرداخته شده است. فصل سوم تحت عنوان «عناصر تشکیل دهنده جرم پول شویی» به مباحثی همچون عنصر قانونی، عنصر مادی (شامل عمل مادی فیزیکی، شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم پول شویی، شیوه ها و مراحل ارتکاب جرم پول شویی) و عنصر روانی (معنوی) جرم پول شویی تقسیم می شود. در فصل چهارم به پول شویی تحت عناوین فقهی پرداخته شده است که در این فصل دو مبحث ایرادهای فقهی وارد بر جرم انگاری پول شویی، و مستندات فقهی آن بررسی شده و در پایان فصل، نظر مراجع معاصر در مورد پول شویی ذکر شده است.

فصل اول: کلیات

۱. بیان مساله

آثار مخرب جرم پول‌شویی از یک سو و پیچیدگی ارتکاب آن از سوی دیگر، ضرورت پیشگیری از ارتکاب آن را آشکار می‌سازد. اصلی‌ترین راه پیشگیری، جرم‌انگاری پول‌شویی در قوانین داخلی است؛ پس از تصویب لایحه مبارزه با پول‌شویی در جمهوری اسلامی ایران پژوهش‌هایی در این زمینه آغاز شد، بنابر باور عده‌ای جرم‌انگاری پول‌شویی با بسیاری از اصول مسلم فقهی مغایرت دارد.

با مطالعه پدیده پول‌شویی و بررسی آثار مخرب آن جای تردیدی باقی نمی‌ماند که مبارزه با این پدیده برای همه دولت‌ها از جمله جمهوری اسلامی ایران امری ضروری است از طرفی با توجه به حاکمیت روح اسلام بر قوانین کشور نمی‌توان از کنار ادعای تعارض جرم‌انگاری پول‌شویی با اصول و قواعد فقهی گذشت.

برای حل این مساله یا باید به بازتعریف و تفسیر این دلایل به ظاهر متعارض پرداخت و یا می‌بایست برای مصلحت بالاتری از این دلایل دست شست؛ یعنی می‌توان به اصول و قواعد عام‌تری متوسل شد که قدرت و تسلط بر همه احکام فقهی را دارند و این دلایل متعارض را در موضع ضعف قرار می‌دهند.

از این طریق می‌توان موانع پیش‌روی جرم‌انگاری پول‌شویی را از سر راه برداشت.

۲. سوالات تحقیق

۱. با توجه به حکم آیه «اکل مال به باطل»، «افساد فی الارض» و «حرمت اعانه بر اثم»، می‌توان پول‌شویی را تحت عنوان مستقلی جرم‌انگاری کرد؟
۲. تعارض قاعده ید، سوق، صحت، تسلیط و اصل برائت با تحقیق و تجسس در منابع اموال افراد برای کشف پول‌شویی چگونه قابل حل است؟
۳. آیا قاعده لاضرر و اصل مصلحت قدرت کافی را برای مقابله با دلایل معارض مذکور دارند؟
۴. با توجه به نوظهور بودن پدیده پول‌شویی در صورت اثبات موافقت دلایل مختلف شرعی با جرم‌انگاری آن، چگونه برای آن مجازات تعیین می‌شود؟

۳. فرضیه‌های تحقیق

۱. جرم‌انگاری پول‌شویی تحت عنوانی مستقل کاملاً موافق با شرع است.
۲. با توجه به نوظهور بودن پدیده پول‌شویی، چگونگی مجازات آن در اختیار حاکم اسلامی است.

۴. اهداف تحقیق

- هدف اصلی این پژوهش، تبیین و تفسیر آیات، روایات، اصول و قواعد فقهی برای دستیابی به ادله محکمی در جهت جرم‌انگاری پول‌شویی است؛ و هدف فرعی آن، تحقق بخشیدن به اهداف جرم‌انگاری و تعیین مجازات از جمله پیشگیری از تکرار جرم و ارتقاء امنیت اجتماعی می‌باشد.

۵. پیشینه تحقیق

پس از این که قانون مبارزه با پول‌شویی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید بحث بررسی مبانی شرعی جرم‌انگاری پول‌شویی مورد توجه برخی محققین قرار گرفت. تحلیل پول‌شویی از دیدگاه فقه و حقوق اثر فرها اخترشناس در سال ۱۳۸۹ و پول‌شویی از منظر فقه و حقوق موضوعه در سال ۱۳۸۹ دو اثر مرتبط با موضوع پژوهش حاضر هستند که پیش از این نگارش یافته‌اند.

۶. روش تحقیق

پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی است و روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای - اسنادی می‌باشد. در تدوین رساله، بعد از قرآن، از کتب فقهی و حقوقی، و نیز پایان‌نامه‌ها و مقالات مربوطه بهره گرفته و پس از گردآوری مطالب و دسته‌بندی آن‌ها این رساله در پنج فصل اصلی تنظیم شده است.

فصل دوم: مفهوم شناسی

مبحث اول: تعاریف

در این مبحث قبل از ارائه تعاریف پول‌شویی به بررسی معنای لغوی واژه پول‌شویی می‌پردازیم:

«پول‌شویی» معادل فارسی اصطلاح انگلیسی (Laundering Money) می‌باشد که اصطلاحاتی

چون شست‌وشوی پول یا مال، پاک‌نمایی پول، پاک‌سازی پول و نهایتاً پول‌شویی رایج‌ترین معادل

فارسی اصطلاح انگلیسی مذکور می‌باشد.

در زبان عربی واژگانی چون «تغسیل الاموال»، «غسل الاموال» و «تبیض الاموال» به عنوان

معادل پول‌شویی به کار رفته است.

«پول» وسیله‌ی معامله و داد و ستد یا اسکناسی است که از طرف دولت و بانک منتشر می‌شود

و معنای آن معلوم است. در مورد واژه «شستن» در "فرهنگ عمید" نوشته شده است: چیزی را با

آب مالیدن که پاک شود، شوییدن. «شسته»: آب کشیده، پاکیزه. «شست‌وشوی»: عمل شستن

چیزی. «شوی»: امر به شستن، بشوی، و به معنی شوینده هرگاه با کلمه‌ی دیگر ترکیب شود مثل

رختشوی، مرده‌شوی^۱. همان‌طور که از ترکیب دو کلمه‌ی «پول» و «شستن» استنباط می‌شود

پول‌شویی، نتیجه‌ی فرآیندی است که به موجب آن، پول کثیف و یا نامشروع با گذر از مجاری و

صافی‌های مختلف پاک می‌شود. البته منظور از پاک شدن در این بحث، پاک‌ی ظاهری است، یعنی

ظاهر و جلوه‌ی قانونی پیدا کردن پول و یا مال غیرقانونی^۲. «دلیل انتخاب واژه‌ی «پول‌شویی» برای

این عمل آن است که این روند مثل یک شست‌وشوخانه یا ماشین لباس‌شویی که چرک و کثافت

۱- ر.ک: حسن عمید، فرهنگ عمید، جلد دوم، سازمان انتشارات جاویدان، چاپ نهم، ۱۳۵۴، ص ۶۶۲.

۲- ابوالفضل همدی خطبه‌سرا، فساد مالی: علل زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، تهران، نشر پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی، چاپ

اول، ۱۳۸۳، ص ۱۱۲.

را از لباس‌ها جدا می‌کند عمل کرده و با جدا کردن کثافات ناشی از جرم از پول، یا هر مال دیگر ناشی از جرم، آن را پاک می‌سازد.^۱

واژه‌ی پول‌شویی عموماً برای توصیف فرآیندی به کار می‌رود که طی آن پول ناپاک یا پول غیرقانونی که حاصل فعالیت‌های مجرمانه مثل عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر، قاچاق کالا، قاچاق انسان، و همچنین سایر جرایم مالی مثل کلاهبرداری، رشوه و نظایر آن است که در چرخه‌ای از فعل و انفعالات گوناگون با گذر از مراحل مختلف تبدیل به پول پاک و تمیز می‌شود.^۲ «در هر حال، منشاء این واژه هر چه که باشد، امروز این واژه به عنوان یک واژه‌ی تخصصی و حقوقی در سراسر جهان پذیرفته شد.»^۳

یکی از ساده‌ترین راه‌ها برای تبیین یک مفهوم یا اصطلاح، تعریف آن است. با این حال، ارائه تعریفی مشخص از برخی مفاهیم کار چندان ساده‌ای نیست و جرم پول‌شویی نیز از زمره چنین مفاهیمی است. با توجه به تنوع عملیات و مظاهر متعدد پول‌شویی ارائه تعریف واحد از آن بسیار مشکل است. با این حال تعاریفی از پول‌شویی را چه در نصوص قانونی و چه در متون حقوقی و نوشتار علمای حقوق و صاحب‌نظران می‌توان یافت که در این مبحث به بعضی از تعاریف مطرح شده اشاره می‌نماییم.

اولین سند بین‌المللی که در آن تعریفی دقیق از پول‌شویی و راه‌هایی برای محروم کردن مجرمان از دسترسی به عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه، ارائه شده کنوانسیون وین است که

۱- حسین میرمحمد صادقی، حقوق جزای بین‌الملل (مجموعه مقالات)، تهران، نشر می‌زان، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۳۳۳.

۲- محمدعلی اردبیلی، «زدودن ناپاکی»، همشهری ماه، شماره دهم، مهر ۱۳۸۴، ص ۲۴.

۳- حسین میرمحمد صادقی، پیشین، ص ۳۳۳.

در ۱۹ دسامبر ۱۹۸۸ به تصویب سازمان ملل متحد رسید. در بند ب ماده ۳ کنوانسیون مذکور پول‌شویی این گونه تعریف شده است:

«تبدیل یا انتقال اموال با علم بر این‌که چنین اموالی ناشی از جرم مندرج در بند الف این پاراگراف بوده یا ناشی از عمل مشارکت در چنین جرمی هستند، به منظور اختفاء یا انحراف منشاء غیرقانونی مال یا به منظور کمک به کسی که در ارتکاب چنین جرمی نقش داشته، تا از آثار قانونی عمل ارتكابی خود رهایی یابد؛ اختفاء یا انحراف ماهیت واقعی، منبع، محل استقرار، نقل و انتقال، حرکت، حقوق متعلقه یا مالکیت اموال با علم بر این‌که چنین اموالی ناشی از جرم مقرر در بند الف این ماده یا ناشی از عمل مشترک در چنین جرمی هستند.»^۱

ماده (۲) قانون مبارزه با پول‌شویی ایران، پول‌شویی را به شرح زیر تعریف کرده است:

«الف- تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی با علم به این‌که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب- تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشاء غیرقانونی آن با علم به این‌که به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

ج- اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشاء، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.»

در مواردی که قانون‌گذار از ارائه‌ی تعریفی جامع و مانع از جرم خودداری می‌نماید، معمولاً اساتید و علمای حقوق جهت شناساندن آن جرم و تعیین حدود و ثغور آن، تعاریفی ارائه

۱- ر.ک: احد باقرزاده، جرایم اقتصادی و پول‌شویی، تهران، نشر مجد، چاپ اول، ۱۳۸۳، صص ۲۳۶ و ۱۹۲.

می‌نمایند، تا خلا وجود تعریف قانونی به نوعی نامحسوس گردد.^۱ آیت‌الله‌هاشمی شاهرودی در همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، در مقام بیان تعریف پول‌شویی می‌گوید: «ممکن است بعضی تصور کنند که منظور از پول‌شویی مشروع کردن پول نامشروع است، مثلاً فردی مال کسی را گرفته، برود رضایت صاحب مال را جلب کند. این کار خوبی است ولی مقصود از پول‌شویی این نیست؛ بلکه منظور این است که پول‌های کثیفی را که از منابع نامشروع به دست آمده در روند مبادلات، نقل و انتقالات بانکی و مالی و امثال این‌ها وارد کنند و به عنوان دارایی‌های مشروع در تبادلات اقتصاد جامعه و عملیات مالی افراد قرار دهند.»^۲ دکتر حسین میرمحمد صادقی پول‌شویی را این‌گونه تعریف می‌کند: «منظور از تطهیر مال^۳، مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آن‌ها به اموال پاک می‌باشد، به طوری که یافتن منبع اصلی مال غیرممکن یا بسیار دشوار گردد. این روند را می‌توان با یک مثال ساده در حقوق داخلی توضیح داد. هرگاه سارقی درصدد فروختن قطعه جواهری که دزدیده است برآید احتمال دستگیری او بسیار بیشتر از وقتی است که جواهر دزدیده شده را در معاملات گوناگون که با هم‌دست‌های خود انجام می‌دهد به ترتیب تبدیل به مثلاً فرش، لوازم برقی و البسه گران‌قیمت کرده و سپس درصدد فروختن لباس‌های گران‌قیمت در بازار برآید.»^۴

همان‌طور که مشاهده می‌شود ارائه تعریفی دقیق از جرم پول‌شویی که جرمی پیچیده و سازمان‌یافته و دارای جنبه‌های مختلف باشد، کاری دشوار است، از مجموع تعاریف مذکور،

۱- محمد موسوی مقدم، تطهیر درآمدهای ناشی از جرم، (کرج، نشر رضوانی، چاپ اول، ۱۳۸۱)، ص ۸.

۲- رک: محمود هاشمی شاهرودی، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، نشر وفاق، چاپ دوم، ۱۳۸۲، ص ۱۵.

۳- گرچه در بسیاری از تالیفات و آثار علمی به زبان فارسی، تطهیر مال یا پول به کار رفته ولی با توجه به مجرمانه و پلید بودن فعل مزبور و متقابلاً بار مثبت ادبی «تطهیر» به نظر می‌رسد استعمال این لفظ در پدیده فوق چندان مناسب نباشد. حتی در زبان عربی برای پول‌شویی از عبارت «تبیيض الاموال» یا «غسل الاموال» بهره برده‌اند.

۴- حسین میرمحمد صادقی، پیشین، ص ۳۳۲.

می‌توان نتیجه گرفت که در فرآیند پول‌شویی وجوه و عواید غیرقانونی و نامشروع (کتیف) حاصل از فعالیت‌های مجرمانه مانند قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه و کالا، قاچاق انسان، رشوه، دزدی، ربا، فرار مالیاتی، کلاهبرداری و ... در چرخه‌ای از فعالیت‌ها و معاملات با گذر از مراحل، شسته می‌شوند به نحوی که پس از خروج از چرخه، شکل پول قانونی یا پاک به خود می‌گیرد. به عبارت دیگر، منبع و جوهی که به طور غیرقانونی به دست آمده است در جریان یک رشته انتقالات و مبادلات بی‌بایی، مجهول و مخفی باقی می‌ماند، به طوری که در نهایت به صورت درآمد قانونی نمود پیدا کرده و می‌توان آن‌ها را به عنوان درآمد مشروع و قانونی عرضه کرد.

در پایان این مبحث به یادآوری نکات فقهی در مورد پول‌شویی اشاره می‌نماییم:

عمل پول‌شویی در اسلام، عملی نامشروع و حرام است.^۱ که در این باره شیخ عبدالأمیر قبادن (نایب رئیس مجلس شیعیان لبنان) می‌گوید: «پول‌شویی از جنبه بین‌المللی ممنوع است و ممنوع بودن آن نیز به خاطر ضرر و زیانی است که از این طریق به شهروندان وارد می‌شود. از نظر اسلام نیز هر چیزی که برای انسان زیان داشته باشد ممنوع و با آن مخالفت شده است، بنابراین چنانچه پول‌شویی موجب ضرر و زیانی به مردم برسد حرام است و دخل و تصرف در چنین پول‌هایی نیز جایز نیست.» و شیخ محمد کنعان (رئیس دادگاه اهل سنت لبنان) در پاسخ به پرسشی که آیا پول‌شویی حلال است یا حرام؟ می‌گوید: «آنچه در شریعت اسلام در مورد آن شک و تردیدی وجود ندارد این است که مالی که انسان آن را از راه‌های نامشروع به دست می‌آورد، حرام است و مال حرام را یا باید به صاحبش بازگرداند و یا در اختیار بیت‌المال یعنی خزانه دولت

۱- حضرت آیت‌الله علوی گرگانی (مدظله) می‌فرماید: پول‌شویی از اعمال حرام و ممنوع می‌باشد و حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی (مدظله) فرمودند: پول‌شویی بمعنی استفاده از درآمد نامشروع و آن را به صورت مشروع جلوه دادن بدون شک حرام و گناه بزرگ و داخل در عنوان اکل مال به باطل است. به نقل از فرهاد اخترشناس، «تحلیل پول‌شویی از دیدگاه فقه و حقوق». تهران، نشر هورمزد، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۳۵.

قرار داد. بنابراین کسی که مالی را از راه حرام به دست آورده، نمی‌تواند در آن به هیچ وجه دخل و تصرف کند، نه می‌تواند آن را به مصرف خود و خانواده‌اش برساند و نه می‌تواند آن را در طرح‌های تجاری، اجتماعی و یا کشاورزی به کار گیرد و پولی هم که از این مال حرام به دست آمده آن نیز حرام است.^۱

پرداخت زکات و انجام دادن کار خیر از این پول‌ها (پول‌شویی) حرام است. که در این باره شیخ عبدالأمیر قبادن می‌گوید: «این اموال اگر از راه حرام به دست آمده باشد نه زکات و نه خمس به آن تعلق نمی‌گیرد؛ هم‌چنین می‌گویند اگر مال شبهه‌ناک باشد در این صورت مصرف آن در راه خیر نیز حرام است، زیرا بخشش در راه خدا باید از اموال و دارایی حلال باشد در این خصوص می‌توان شخصی را مثال زد که از راه دزدی به فقرا و مستمندان کمک می‌کند و معتقد است که به ازای یک گناه، ده ثواب برده است. این فریبکاری و مکر و حيله در مورد دین خداست.» و شیخ محمد کنعان می‌گوید: «مال حرام به خاطر حرام بودنش اصولاً نمی‌تواند در امر زکات به مصرف رسد. زکات فریض‌های است که خداوند آن را برای پاک کردن مال و جان انسان‌ها واجب کرده است و مال حرام نه پاک‌کننده است و نه خود پاک می‌شود. در صورتی که اطمینان حاصل شود این پول از راه حرام به دست آمده است در چنین صورتی قبول چنین کمکی جایز نیست. بر همین اساس اگر کسی منابع درآمد متعددی داشته باشد که برخی از آن‌ها مشروع و برخی دیگر نامشروع باشد بهتر آن است که از قبول کمک‌های او - از باب احتیاط - خودداری شود.»^۲

۱- ر.ک: پول‌شویی از نگاه علمای اسلام (گزارش از گفتگو با علمای لبنان)، ترجمه‌ی م. باهر، نشریه‌ی اقتصادی، شماره ۷، ۱۳۸۰/۵/۱۰، صص ۳۱-۳۳.

۲- ر.ک: پول‌شویی از نگاه علمای اسلام (گزارشی از گفتگو با علمای لبنان)، پیشین، صص ۳۱-۳۳.

با توجه به مباحث مربوط به پول شویی مجرمانه معلوم می‌گردد که وجوهاتی که در شرع مقدس اسلام به عنوان خمس ناشی از مال حلال مخلوط با حرام اخذ می‌شود، ارتباطی با پول‌شویی ندارد. چرا که در پول‌شویی شخص مجرم علم به حرام و نامشروع بودن خود دارد و جهت مخفی نمودن ریشه نامشروع آن، آن را تبدیل کرده و یا در بازار قانونی سرمایه‌گذاری می‌کند. ولی در شرع مقدس اسلام این خمس در مواردی واجب می‌شود که شخص مکلف اجمالاً علم به مخلوط شدن مال حلال خویش با مال حرام دارد ولیکن مقدار آن را نمی‌داند و مالک آن را نمی‌شناسد. لذا اگر او مالک آن را بشناسد باید وجه مزبور را به مالک واقعی آن مال مسترد دارد و اگر مقدار آن را بداند باید آن مقدار را به مالک - در صورت شناختن وی - و به مرجع تقلید - در صورت نشناختن مالک و از باب اموال بلاصاحب - مسترد نماید یا از طرف مالک آن صدقه دهد آن هم در صورتی که واقعاً علم به کمیت مال نامشروع نداشته و مالک آن را نشناسد. در واقع او با پرداخت خمس به دنبال پاک کردن واقعی اموال خود و بری‌الذمه شدن نسبت به دین مجهولی که بر عهده‌اش است، خواهد بود.^۱ لذا اگر پس از پرداخت خمس علم پیدا کرد که مال حرام بیش از مقداری است که بابت خمس پرداخته است باید مقدار مابه‌التفاوت را بپردازد.^۲

در واقع در پول‌شویی اولاً بحث از ارتکاب یک جرم است و دارنده مال به حرمت و غیرقانونی بودن اصل مال واقف است و ثانیاً با علم و آگاهی و به قصد فرار از مجازات، اقدام به تطهیر

۱- در اسلام دادن صدقه و خمس و زکات سبب تزکیه نفس و پاک شدن صدقه دهنده معرفی شده است. چنانکه آیه‌ی ۱۰۳ از سوره‌ی مبارکه توبه به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا» یعنی از اموال مومنین زکات بگیر که تو بدینوسیله آن‌ها را پاک کرده و تزکیه می‌نمایی.

۲- علی مراد حیدری، تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و حقوق جزای ایران، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران (مجمع آموزش عالی قم)، ۱۳۸۲، ص ۷.

می‌نماید. با توجه به توضیحات فوق، مشخص گردید که تطهیر مال حلال مخلوط به حرام در فقه و پول‌شویی دو مقوله متفاوت هستند.

مبحث دوم: تاریخچه

درباره تاریخچه پدیده پول‌شویی هیچ گونه اتفاق نظری بین صاحب‌نظران وجود ندارد، ولی در این مبحث سعی می‌شود نظرات گوناگونی که صاحب‌نظران مطرح کردند اشاره شود: گرچه پول‌شویی به عنوان مفهومی جدید در ادبیات حقوقی و اقتصادی مطرح می‌شود، اما شاید بتوان گفت که پول‌شویی قدمتی به تاریخ ارتکاب جرم دارد یعنی از زمانی که انسان سرقت، فریب، نیرنگ و ... را جرم تلقی کرده بود. «البته مخفی کردن پول یا مال از چشم دیگران کار تازه‌ای نیست. از قرن‌ها قبل مردم با روش‌های بسیار ابتدایی خود اموالشان را از چشم‌های حسود و دست‌های ناپاک مخفی می‌کرده‌اند و مجرمین نیز همواره سعی در پاک جلوه دادن خود داشته‌اند.»^۱ عده‌ای معتقدند که سابقه پول‌شویی به هزاران سال پیش برمی‌گردد؛ استرلینگ سیکراو^۲، مورخ، در کتاب معروف خود (Lord of the Rim) تشریح می‌کند که دو هزار سال پیش از میلاد مسیح بازرگانان دارایی خود را از دید حکامی که ثروتشان را تصاحب کرده و خودشان را نابود می‌کردند، پنهان می‌نمودند. تجار چینی علاوه بر مخفی کردن دارایی خود از حکومت، ثروتشان را جابه‌جا نیز می‌نمودند. روش‌هایی که او یاد می‌کند عبارتند از تبدیل پول به دارایی‌های منقول، انتقال وجوه نقد به خارج از حوزه اختیارات قانونی برای سرمایه‌گذاری در کسب و کار و تجارت به نرخ‌های تورم‌زا، که امروزه نیز از سوی پول‌شویان اهل فن، به کار گرفته می‌شود.

۱- حسین میرمحمد صادقی، پیشین، ص ۳۳۲

بدین طریق مخفی نمودن پول یا دارایی برای محفوظ نگه داشتن آن از مصادره توسط دولت یا پرداخت خراج سابق‌های طولانی دارد و بعضی عقیده دارند که صنعت بانک‌داری برون مرزی و پدیده پول‌شویی به گونه‌ای با تاریخ تجارت و بانک‌داری عجین شده است.^۱

در قرن بیستم معتقدند که واژه «پول‌شویی» به زمان ممنوعیت قمار در آمریکا باز می‌گردد. آل‌کاپون گانگستر معروف دهه ۱۹۳۰ در آمریکا گرداننده و مالک قمارخانه‌های متعددی بود. برای قانونی جلوه دادن پول نقد حاصل از قمارخانه‌ها، تعدادی ماشین لباسشویی سکه‌ای خریداری نمود و هنگام سپردن پول‌های نقد حاصل از قمار و جنایات باند تبه‌کار خود، ادعا می‌کرد که پول‌ها درآمد ناشی از رختشوی‌خانه‌هاست. بنابراین وجه تسمیه پول‌شویی از همین جا نشأت گرفته است.^۲

«آنچه که در این میان جدید است جرم شناخته شدن عمل مخفی کردن منشاء اموال ناشی از جرم به طور مستقل از جرم اصلی می‌باشد که از اواسط دهه‌ی هشتاد مورد توجه سازمان‌های بین‌المللی، از جمله سازمان ملل متحد، و کشورهای مختلف دنیا قرار گرفته است. تا قبل از این تاریخ مقننین دنیا توجهی به جرم محسوب کردن این عمل نداشتند و مجرمان بین‌المللی به سهولت می‌توانستند پول‌ها و اموال ناشی از قاچاق مواد مخدر یا گروگان‌گیری و آدم‌ربایی یا رشوه‌های اعطایی توسط شرکت‌های چند ملیتی به سران کشورها برای ترغیب آن‌ها به انعقاد قراردادهای سودآور و یا سایر جرایم را مخفی ساخته یا به فراسوی مرزهای یک کشور انتقال دهند و یا به

۱- فریده تذهیبی، پیشین، ص ۲۴ و ۲۳ و بیجل موریس کوتریل، «پول‌شویی پدیده‌های نو یا کهنه»، ترجمه‌ی مرجانه سلطانی، نشریه‌ی اصلاح تربیت، سال اول، شماره ۱.

۲- فریده تذهیبی، پیشین، صص ۲۴ و ۲۳.

مال دیگری تبدیل کنند. البته برخی نیز شروع این را از هنگام ماجرای واترگیت^۱ در اواسط دهه‌ی هفتاد در زمان ریاست جمهوری نیکسون در آمریکا دانسته و از لحاظ حقوقی نیز آغاز استفاده از آن را به یک دعوی آمریکایی در سال ۱۹۸۲ مرتبط کرده‌اند.^۲

مبحث سوم: میزان پول شویی

«تخمین دقیق میزان پول شویی در سطح جهان کار مشکلی است ولی قطعاً می‌توان گفت که میزان آن بسیار زیاد است. گروه ویژه‌های که توسط کشورهای صنعتی گروه هفت برای بررسی موضوع پول شویی تشکیل شد عواید ناخالص حاصل از قاچاق مواد مخدر را در سطح جهان سیصد میلیارد دلار تخمین زده است که این رقم توسط سازمان ملل متحد هم در سال ۱۹۸۷ ارائه شده است.» کنفرانس ۱۹۹۴ سازمان ملل در مورد جنایات سازمان یافته‌ی جهانی چنین برآورد کرد که تجارت جهانی مواد مخدر سالانه حدود پانصد میلیارد دلار است؛ یعنی بیش از تجارت جهانی نفت. سود همه‌ی انواع این فعالیت‌ها در مجموع ۷۵۰ میلیارد دلار در سال تخمین زده می‌شد. دیگر برآوردها به رقم یک تریلیون دلار در سال ۱۹۹۳ اشاره می‌کنند که تقریباً به اندازه‌ی بودجه‌ی فدرال آمریکا در همان زمان بود.^۳

آخرین آماري که از میزان پول حاصل از جنایت ارائه شد، مبلغی حدود ۱/۸ تریلیون دلار است.^۴ این آماري قطعی و رسمی نیست، زیرا که اصولاً به دلیل امتزاج پول کثیف با پول تمیز به

۱- اصطلاح پول شویی نخستین بار در جریان رسوایی واترگیت توسط مشاور حقوقی نیکسون، رییس جمهوری وقت آمریکا به کار رفته است. در آن تاریخ مقر حزب دموکرات در واشنگتن دی سی مورد دستبرد افرادی از سازمان CIA کاخ سفید و حزب جمهوری خواه قرار گرفت و هم چنین مافیای کشور مکزیک با پرداخت مبلغ ۷۵۰ هزار دلار از انتخاب مجدد نیکسون حمایت کرد.

۲- حسین میرمحمد صادقی، پیشین، ص ۲۳۳ و ۳۳۲.

۳- مانوئل کاستلز، «عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ پایان هزاره» ترجمه‌ی احد علیقیان و افشین خاکباز، انتشارات طرح نو، جلد ۳، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۲۰۳.

۴- این رقم در کمیسیون بانکی ICC در دهلی نو به تاریخ دسامبر ۲۰۰۳ اعلام گردید.

دست آوردن آماری قطعی و مستند در این خصوص امکان‌پذیر نبوده است. برای این‌که به اهمیت رقم پی ببریم باید به خاطر آوریم که در آن زمان درآمد ملی سوئیس ۲۵۰ میلیارد دلار، بودجه‌ی دفاعی ایالات متحده ۴۰۰ میلیارد دلار، درآمد مایکروسافت ۳۲ میلیارد دلار و درآمد ملی جمهوری اسلامی ایران ۲۰ میلیارد دلار بوده است.^۱ «بر اساس تحقیق صندوق بین‌المللی پول فعالیت‌های پول‌شویی برای تطهیر درآمدهای حاصل از جنایت بین ۲ تا ۵ درصد درآمد ناخالص داخلی دنیا (GOP) را تشکیل می‌دهد. از طرف دیگر طبق آمار ارائه شده، ۴۷٪ پول کثیف در آمریکا و ۳۰٪ آن در اروپا و بقیه در آسیا جریان دارد.»^۲

«در آمریکا و اروپا وجه ناشی از خرده‌فروشی هروئین، کوکائین و کانابیس به ۱۲۲ میلیارد دلار در سال بالغ می‌شود که این مبلغ از تولید ناخالص ملی برخی از کشورها بیشتر است. از این مبلغ، ۸۵ میلیارد دلار را سود تشکیل می‌دهد که باید «شست‌وشو» داده شود. مطابق همین گزارش، قاچاق چیان مواد مخدر در آمریکا و اروپا در هر دقیقه ۱۵۵ و ۲۳۲ دلار درآمد دارند که همه‌ی آن باید مشمول پول‌شویی قرار گیرد. تخمین‌ها در سطح جهانی آن است که تقریباً یک تریلیون دلار در سال مشمول «شست‌وشوی پول» قرار می‌گیرد که حدود $\frac{1}{6}$ تولید ناخالص ملی آمریکا است.»^۳

برخی از اقتصاددانان با همکاری سازمان ملل متحد (UNODC) تحقیقاتی را در برآورد حجم پول‌شویی در ایران انجام داده‌اند که نتایج تحقیق نشان داده شد در سال ۱۳۷۹ ارزش کل واردات و صادرات قاچاق کالا، که بیشتر به صورت سازمان‌یافته انجام می‌گیرد، بیش از ۱۱/۳ میلیارد دلار است که ۱/۴ میلیارد دلار آن مربوط به صادرات قاچاق کالاهای سوپسیددار و نزدیک ۱/۷ میلیارد

۱- فرهاد اخترشناس، پیشین، ص ۳۹

۲- فریده تذهیبی، پیشین، صص ۲۷ و ۲۸.

۳- حسین میرمحمد صادقی، پیشین، ص ۳۳۴